

Kirjoittamaton lehdistöhistoria

RISLAKKI, Jukka. *Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa*. Vaasa, Love-kirjat, 1982.

Näinä aikoina, jolloin kabinettiteoriat on hyllytetty vainoharhaisina, on virkistävää tavata joku, joka ei ainoastaan usko juonittelevien herraseurojen olemassaoloon, vaan jopa ilmoittaa nimet, paikat, ajat ja joskus jopa kurkkuun kumottujen juomien laadunkin.

Rislakin *Erittäin salainen* selvittää eräissä luvuissaan kahta tiedotustutkimuksen kartan valkoista aluetta: toimittajien ja tiedotusvälineiden omistajien yhteyksiä kansainvälisiin antikommunistisiin propagandatehtaisiin sekä tiedotusvälineiden tietoisesti yhdessä talouselämän ja oikeistopiirien kanssa kotimaassa harjoittamaa ideologista muokkausta. Kysymykset ovat niin oleellisia, että tiedotustutkimuksen lienee syytä kirjata kaikki tiedot - puutteelliset ja niukatkin - kiitollisena ylös.

Rislakin kirjan kokonaisuus ja sen joukkotiedotusta käsittelevät osat kuvastavat "salaisista" historiaa koskevan konkreettisen tutkimuksen suuria vaikeuksia: tietoa on vähän, sitä on vaikea saada eikä se jäsenny, vaan leviää lukijan eteen tapahtumien ja tiedonjyvästen läjänä. Mutta: Rislakin epäämättömät tulokset osoittavat, ettei tehtävä ole toivoton.

Sotien välistä aikaa koskevat lehdistöjaksot kiertyvät samaan peruskysymykseen: Miten tiiviisti ja tiedostetusti lehdistö oli mukana neuvostovastaisuuden, ryssävihan lietsomisessa ja valkoisen "suomalaisuuden" propagoinnissa oikeiston, armeijan ja liike-elämän kanssa? Mikäli Rislakia on uskominen - ja hänellä on esittää väitteiden tueksi ymmärtääkseni melko ainutlaatuisia dokumenttiaineistoa - suhde oli äärimmäisen likeinen. Rislakki esittelee mm. salaisen Propagandaliiton, jossa "olivat edustettuina kaikki tärkeät lehtitalot päätoimittajiensa kautta sekä joukko mainos- ja teollisuusmiehiä". Liiton pyrkimyksenä oli vahvistaa "sisäistä rintamaa", ja se toimi niin salassa, että tiedotteet oli määrä hävittää heti lukemisen jälkeen (s. 33-35).

Toisaalla Rislakki toteaa muun muassa, että Etsivän Keskuspoliisin (EK) päällikkö Esko Rieki "soittelee sanomalehtien päätoimittajille pyytäen heitä ajamaan jotain asiaa tai moittien julkaistua pääkirjoitusta" (s. 74). Tutkimattoman alan laajuutta osoittaa jo se, että yksin tällaisesta yhdellä lauseella ohitetusta kysymyksestä olisi aihetta useampaankin tutkimukseen. Tiedustelupalvelut ovat aina käyttäneet hyväkseen lehtimiehiä, ja EK (sekä seuraajat kaksi Valpoa ja Supo) on varmasti hyödyntänyt toimittajia tärkeimmän valvontakohteensa, omien

kansalaisten tarkkailussa. Mutta kuinka ja ketä? Rislakin toteamukset valta- ja valvontakoneiston suhteista lehdistöön ovat viittauksenomaisia ja ne katkeavat sota-aikaan. Suhteet sen sijaan eivät varmaankaan katkea sen paremmin kansallisella kuin paikallisellakaan tasolla: jokainen maakuntalehdessä työskennellyt toimittaja tietnee, miten pieni paikallinen valteijitti hoitaa asioita niissä vanhoissa kunnan kabineteissa - ja mikäli ei tiedä, lukekoon tämän alan tiedotusopillista perusteesta, Mämmilä-sarjakuvaa.

Yhtä kaikki: Lehdistöön kriittisesti suhtautuvat rakenteelliset lähestymistavat kaipaavat meillä vielä rinnalleen konkreettista tutkimusta: struktuurien kanssa kun ei voi nahistella oikeudessa samalla tavoin kuin verorikoksia tehneiden kustantajien.

Sotien jälkeiseen aikaan ja nykypäivään sijoittuvat Rislakin teoksen jaksot käsittelevät useiden kymmenien sivujen verran kolmea tiedotustutkimukselle mielenkiintoista asiaa: läntisten propagandatehtaiden toimintaa yleensä (luku *Sota painomusteen ja radioaaltojen avulla*), niiden Suomen puolueettomuuspolitiikkaa vastaan suuntaamia hyökkäyksiä (*Joko Kekkonen horjuu*) sekä niitä suomalaisia lehtimiehiä, jotka ovat valjastaneet kynänsä läntisten antikommunististen piirien palvelukseen esimerkiksi erilaisten oikeistolaisten diktatuurihallitusten pönkittämiseksi (*Itseään myyvät maat*).

Viimeksi mainituista lehtimiehistä Rislakki esittelee varsin herkullisesti kolmikon, joka tosin ainakin tamperelaisissa lehtimiespiireissä sai leimansa jo aikoja sitten. Aamulehden kunnallistoimittajan ja neuvostovastaiseen kirjallisuuteen erikoistuneen Kustannuspisteyhtiön omistajan Matti Arjanteen, Aamulehden edesmenneen päätoimittajan Raino Vehmaksen sekä Aamulehden entisen kolumnistin, nykyisin Länsi-Suomen päätoimittajana työskentelevän Mikko Uolan yhteydet mm. Etelä-Afrikan maine puhdistusoperaatioon (Operaatio Agneta) sekä Portugalin diktatuurihallitukseen, valkoiseen Rhodesiaan sekä sotilaitten Etelä-Koreaan ovat riemukasta luetavaa. Rajuudestaan huolimatta Rislakin tiedot eivät kata kaikkia "yleisesti tunnettuja" seikkoja: mm. Vehmaksen läheiset yhteydet suhdetoi-

minnassaan hyvin aktiiviseen Etelä-Koreaan jäävät käsittelemättä.

Ulkomaanmatkojen ja hyvän viskin vaikutus eräiden toimittajien kirjoitteluun on ilmeinen, mutta lukija jää kysymään, ovatko esille nostetut toimittajat kuitenkaan suurimpia kaloja läntisten järjestöjen rysissä. Suomalaisissa lehdistissä työskentelee mitä todennäköisimmin myös sellaisia toimittajia, jotka eivät vaivaudu julistamaan jokaisessa tarjoutuvassa käänteessä neuvostovastaisuuttaan ja tukeaan erilaisille oikeistolaisille sortohallituksille: asiat kun voi hoitaa tyylikkäämminkin.

Rislakki toteaa, että suomalaiset lehdet ovat julkaisseet viljalti sellaisten ulkomaisten artikkelipalveluitten tekstejä, joiden takaa löytyy CIA. Maakuntalehdillemme syötetään kuitenkin koko ajan halpaa kotimaassa tuotettua ulkomaansivuille ja ns. yliöartikkeleiksi tarkoitettua aineistoa, joka on keskittynyt sosialististen maiden olojen ruotimiseen ja juuri muun muassa Etelä-Korean ja Etelä-Afrikan maineoperaatioon. Keitä tämän toiminnan takana on?

Vailla mielenkiintoa eivät ole myöskään ne yhteydet, joita Rislakki osoittaa esimerkiksi Kansainvälisellä lehdistöinstituutilla IPI:llä sekä kansainvälisellä lehtimiesliitolla IFJ:llä olevan erilaisiin CIA:n rahoittamiin tai hoitamiin järjestöihin ja instituutioihin. Näin Rislakki tulee heittäneeksi pitkän varjon myös oman työnantajansa, Helsingin Sanomien ylle, sillä lehti on toiminut IPI:n näkemysten voimakkaana tutkijana ja esiintuojana. Uutta valoa saavat myös Unescon kiistat tiedonvälityksen vapaudesta ja vastuullisuudesta. Rislakki arvioi, että CIA käyttää vuodessa erilaisiin media- ja propagandaoperaatioihin enemmän rahaa kuin uutistoi- mistot UPI, AP ja Reuter yhteensä koko toimintaansa.

Rislakki on saanut kokea arvosteluissa tähän mennessä saman kohtalon kuin jokainen, joka on tohtinut kajota "viralliseen" suomalaiseen historiankirjoitukseen (joka lienee poliittisempia historioita koko Länsi-Euroopassa). Kaikkia Suomen demokraattisuuden, pyyteettömyyden ja urheilun epäilijöitä on löyty tukevasti nuijalla. Niin myös Rislakia. Osin kritiikkiin on myös aihetta. Rislakki ei ole ammattihistorioitsija,

vaan toimittaja, joka on selvitetty asiaa leipätyön ohessa viranomaisten melkoisen penseyden saattamana. Virheellisiä, epätarkkoja, erittelemättömiä ja journalistisesti "ylilyötyjä" kohtia lienee mahdollista osoittaa teoksesta. *Erittäin salaisen* tietty rajaamattomuus ja siihen kerättyjen asioiden suuri määrä on ollut tiedotustutkimukselle onneksi, sillä tiiviimpään ja keskitetympään muotoon kirjoitetussa teoksessa joukkotiedotusta koskevat kohdat olisivat voineet karsiutua tyystin.

Rislakki totesi kirjansa julkistamisen yhteydessä, että suuri osa Suomen historiasta pitäisi kirjoittaa uudelleen, mikäli salaiset arkistot avattaisiin. Näyttää siltä, että myös suuri osa lehdistön historiaa olisi kirjoitettava tuon arkkujen avauksen yhteydessä uudelleen. Esille ei ehkä nousisikaan pelkästään niitä puhasotsaisia sananvapauden sankareita ja kotiseutunsa "sivistyksellisten rientojen" pyyteettömiä edistäjiä, joita tähänastinen lehdistöhistoriamme on tuottanut yhtä ikävyyttävänä, pitkän kuin valheellisenkin rivin.

Heikki Luostarinen

Liebe zur Kunst

PRÄNTARE, Bo & LUND, Erik & WESTMAN, Ulla-Stina & ESKELAND, Ivar & ØSTGAARD, Einar. *Lehdistö pohjoismaissa*. Juva, WSOY, 1982.

Lukiessani Tiedotustutkimus-lehdestä 1/1982 Terhi Rantasen ajatuksia arvostelumoraalista tunsin omantuntoni rauhattomaksi. Rantanen tosin moitti ennen muuta Jukka Haapasaloa ns. wiio-laista traditiota edustavan kirjan (Televisio ja suomalainen) epäanalyttisestä ja epäoikeudenmukaisesta teilaamisesta, mutta antoi ymmärtää että samaa ns. wiioalaisuuden matalaksi lyömisen henkeä on muissakin ns. antiwiioalaisissa. Niinpä niin, onkohan sitä minussa?

Jos on, minun on jatkossa oltava tarkkana. Aloitan tarkkana olemisen nyt. Toki tiedostan näet sen, että yllä mainittu kirja ei edusta sellaista paradigmaattista ajattelua, joka minua sykhdyttäisi. Teos on - aivan takakansi-

tekstin mukaan - "kokonaisselvitys pohjoismaiden lehdistön historiasta, tehtävistä ja ongelmista, ensimmäinen laatuaan". Se on jo aiemmin ilmestynyt ruotsiksi ja norjaksi.

En kuulu niihin tiukasti napitettuihin tiedotustutkijoihin, joiden mielestä mitään selvityksiä alan kysymyksistä ei tarvita; heille joskaan ei minulle tieteelliset kriteerit ovat ainoat legitiimit kirjoitettaessa esim. tiedotusvälineistä. Rantanen on aivan oikeassa: perusinformaatiota tarvitaan ja sitä voivat käyttää hyväkseen kaikki (tosiasioista kiinnostuneet) tutkijat lähtökohtien eroista huolimatta. Perusinformaation tuottamiselle on minustakin annettava sille kuuluva arvo.

Präntare ja kumppanit ovat tuottaneet tai pikemminkin eri lähteistä koonneet sen eri pohjoismaiden lehdistöä koskevan perustiedon, jota aiemmin ei ole ollut saatavissa yksien kansien sisässä. Østgaard on näin syntyneistä artikkeleista toimittanut kirjan ja hyvä niin. Uskon sille löytyvän käyttöä, ei ehkä niinkään korkeakouluopetuksessa kuin muissa yhteyksissä, ottaen huomioon pohjoismaisen yhteistyön tunnetun vilkkauksen.

Selvää toisaalta myös on - enkä tätä kirjoittaessani tunne omaatuntoani lainkaan rauhattomaksi - että kirja Lehdistö pohjoismaissa on pinnallinen juuri sillä tavoin kuin on kirja, jota sävyttää *Liebe zur Kunst* eli tässä ta-pauksessa rakkaus lehdistöä kohtaan ilman yrittystä soveltaa 'kylmän tieteellistä' näkökulmaa. Tiedotustutkimus-lehden 4/1981 kirja-arviossani tarjoamat ns. nordenstrengiläisen sanomalehdistön tutkimuksen ominaispiirteet (1. pyrkimys nähdä sanomalehdistö syvempien taloudellisten ja yhteiskunnallisten voimien ilmentymänä, 2. pyrkimys nähdä journalismin ja journalistisen työn sidonnaisuudet em. voimiin ja 3. pyrkimys luoda käsitteistöä ja teoriaa, jonka avulla em. yhteydet ja sidonnaisuudet voidaan osoittaa) olisivat saattaneet olennaisella tavalla hedelmöittää ja syventää puheena olevaa kirjaa, jos ne olisivat sattuneet sen tekijöitä miellyttämään.

Koetan yhdellä esimerkillä havainnollistaa, mitä tarkoitan. Pohjoismaat ovat pitkälle kehittyneitä kapitalistisia maita - miksi sitou-